

Per-Olov Zennström

Om vänsterismen i och utanför VpK

Introduktion

Per-Olov Zennström [*1929 †1977] var en mångårig kulturskribent och skriftställare i SKP/VpK-pressen, särskilt *Ny Dag*. Han översatte också ett flertal politiska arbeten (bl a av Georg Lukács, Jean-Paul Sartre, Henri Lefebvre och Frantz Fanon).

I de två artiklar som återges nedan (från *Ny Dag* 1972) försöker Zennström göra upp med de kritiska vänsterröster som i början av 1970-talet förekom i och utanför VpK.

Zennström har rätt i att det förekom en hel del vänsteristiska barnsligheter och dumheter i både VpK och i den utomparlamentariska vänstern under 1960-talets andra hälft och under större delen av 1970-talet. Detta gäller i stort sett hela dåtidens radikala vänster, såväl maoister, som trotskister och andra.

Men samtidigt blundar han för att denna vänster hade viktiga invändningar mot den politik som dåtidens VpK stod för och förde. VpK var inget revolutionärt parti, utan ett vänsterreformistiskt, som huvudsakligen såg sig självt som och även i praktiken fungerade som en vänlig pådrivare gentemot socialdemokratin – dvs i stort sett samma roll som V har idag.

Vidare är Zennström förvisso inte okritisk mot dåtidens Sovjetunionen, men han vidhåller att Sovjet var en socialistisk stat, något som inte gick hem bland maoister och trotskister.

Sammantaget medförde detta att den argumentation som Zennström förde mot ”vänsteristerna” fick mycket liten inverkan på dem han kritiserade – det blev i praktiken rallarsvingar i luften.

Vid läsningen av artiklarna bör man ha i bakhuvudet att den politiska situationen då artiklarna skrevs var mycket annorlunda än idag. Det gäller såväl internationellt (t ex existerar inte längre Sovjetunionen), som nationellt (den svenska arbetarrörelsen och vänstern är nu mycket svagare än den var då).

Det kan också vara av intresse att fundera över hur mycket av Zennströms kritik som kan vara relevant idag.

Martin F

Vänsterismens synsätt

Ny Dag nr 44, 1972

Vänsterns splittring i ett flertal riktningar och grupper både till höger och till vänster om det kommunistiska partiet är i Sverige (liksom i hela Västeuropa) ett faktum som försvårar den nödvändiga samlingen kring ett politiskt alternativ till den socialdemokratiska regeringens samarbete med storfinansen, som hindrar framsteg mot socialismen och kan få även många hängivna revolutionärer att misströsta om utvecklingen.

Denna organisatoriska och teoretiska splittring bidrar till bourgeoisins ideologiska hegemoni och är en trumf för reaktionen i dess strävanden att bevara och befästa kapitalismens ekonomiska och politiska system. Reaktionens ledande motiv antikommunismen — främjas dessutom av att flertalet av dessa grupper främst angriper det kommunistiska partiet, i Sverige alltså vpk, med beskyllningar om ”revisionism”, ”reformism”, ”opportunism” etc. i snart sagt alla politiska frågor.

Splittringen kan bara övervinnas genom att konkretisera Marx' och Lenins idéer, däribland läran om strategin och taktiken, i organiskt samband med den svenska arbetarklassens egna erfarenheter, genom att i praktiken övertyga alla ”revolutionärer” under skilda beteckningar om att vpk utgör det parti som försvarar och söker förverkliga marxismen i vårt land — som en vägledning till handling.

Det förutsätter emellertid också kamp mot dem som förtalar vårt parti. Tyvärr förekommer misstänklighöranden av dess linje och ledning även inom vpk, under uppenbara intryck från den ofruktbara debatt som förs av maoister, trotskister, kfml-are av skilda slag, av anarkiserande småborgare, otåliga revolutionarister och voluntarister vilkas öde det är att förbli frasmakare eller i ”analysens” namn fastna i en negativism som leder till passivitet och uppgivelse — allt till gagn för reaktionen.

Småborgerliga föreställningar

En hos ”vänsteristerna” spridd föreställning är att inte bara att fackföreningsrörelsen skulle vara helt införlivad med ”etablissemanget”, utan att även arbetarklassen skulle ha ”förborgerligats” — och då blir naturligtvis också kommunisterna reformister och opportunisterna. I själva verket är den föreställningen ofta ett uttryck för vänsteristernas egen småborgerliga uppfostran och miljö, liksom för deras yrvakenhet sedan de upptäckt en del av kapitalismens människofientlighet, företrädesvis alienationen, och andra former av förtryck och indoktrinering. Det tar tid innan de som ”studerar till proletärer” förmår orientera sig i den pågående klasskampen och inser dess förvecklingar. Ett annat uttryck för vänsterism är att den barnsliga otåligheten över takten i utvecklingen omvandlas till ett teoretiskt argument, varigenom nödvändigheten av kamptapper och övergångsformer förbises eller förnekas, exempelvis kampen för demokrati, strukturreformer, nationell suveränitet, socialpolitiska och lönepolitiska framsteg. Förekommande antiparlamentarism och motsvarande våldsromantik eller äventyrliga paroller — i yttersta konsekvensen enskilda terrorhandlingar som provocerar fram massiva polisaktioner och opinionens mobilisering mot hela vänstern, däribland kommunisterna — blottar den okunnighet om strategins och taktikens konst som å andra sidan röjer sig i en ofta förlamande oförmåga att inse och utnyttja motsättningarna i fiendens läger, både på världsimperialismens nivå och inom den egna bourgeoisin. Vänsteristernas skyggglappar för den omedelbara, konkreta och sammansatta verkligheten beror på deras fixering vid horisonten, men också på en mindre oförskräckthet när det gäller systematiskt men oheroiskt slit i den politiska vardagen.

Konfrontationen

Den demonstrativa konfrontationspolitik som vänsterismen i klasskampens och den socialistiska revolutionens namn eftersträvar innebär vidare ett uppgivande av potentiella eller förutvunna bundsförvanter till arbetarrörelsen. I själva verket minskar den våra möjligheter att manövrera i klasskampen, när den bortser från att icke-proletära skiktets intressen kan sammanfalla med proletariatets i kampen för demokrati och socialism.

I allmänhet uppfattar vänsteristerna slutligen kapitalismen inte så mycket som ett specifikt ekonomiskt system. Den identifieras i stället med en allmän förtrycksapparat och social hierarkisering. Stötarna sätts därför främst in mot ”etablissemanget”, den statliga administrationen, byråkratin, teknokratien och polisen, bakom vilka den verkliga huvudfienden, monopolkapitalismen, döljer sig. Moraliska, ideologiska och kulturella frågeställningar undanskymmer av samma anledningar ofta de grundläggande ekonomiska och politiska villkoren. Själva upprorsandan och revoltappellerna förfelar därmed det proklamerade syftet och försvarar i verkligheten det revolutionära politiska arbetet. (Även den ”gröna vågen” och centerpartiets demagogiska paroller om decentralisering — dess enda ”ideologi” — leder till en skendebatt om ”miljövänligheten”, så att insikten om några av monopolkapitalismens mest

fruktansvärda hot mot mänskligheten kanaliseras in i fällorna hos det starkaste borgerliga partiet, som naturligtvis blir samma monopolkapitalisms främsta politiska garant om den socialdemokratiska regeringen skulle falla).

Den omvända bilden

Vänsterismens kategoriska imperativ speglar ett tänkande i logiska absoluta, i odialektiska abstraktioner. Därför uppfattar den också socialismen inte som en lagbunden men komplicerad övergång till kommunismen, vilken ställer nya problem, utan helt enkelt som den omvända bilden av monopolkapitalismen, av dess nuvarande ansikte. Under socialismen måste således kapitalismen förtrycksapparat omedelbart ge fritt spelrum åt folkets spontana initiativkraft; den kapitalistiska statens ansvällning förbytas i statens krossande; den kapitalistiska teknokratin utbytas genom en moralisk och kulturell revolution i vilken tekniken och ekonomin, dvs. produktivkrafternas utveckling, levnadsstandarden och de ”materiella incitamenten”, kommer i andra hand; den nuvarande kapitalismens fjärande av de arbetande människorna från alla samhällsbeslut och från avgöranden i arbetslivet omvandlas till direkt demokrati och absolut självförvaltning av företagen. Utvecklingsetapperna förbises även här under det svåra skede då grundvalarna måste byggas upp för att förverkliga parollen ”av envar efter hans förmåga, åt envar efter hans behov”, för allas fria utveckling, som är kommunismens framtidsmål.

Vänsterismen underskattar de problem som detta uppbygge ännu ställer i en värld som till två tredjedelar domineras av imperialismen men där de socialistiska länderna bär huvudansvaret för världsfreden, dvs. för hela släktets utvecklingsmöjligheter över huvud. På grund av denna spegelvändning drivs i stället många ”socialister” att förneka att det existerar några socialistiska stater och till att acceptera den reaktionära propagandans teser om att samhällssystemet i Sovjetunionen skulle ”närma sig” monopolkapitalismens och en ”ny klass” av byråkrater och teknokrater där vara i färd med att upprätta sin egen statsmakt. Det är ett sätt bland många andra att försöka isolera och avvärpa socialismen.

Vpk har hävdat en självständig ståndpunkt i flera allvarliga frågor som gäller den proletära internationalismen och socialismen (se även förslaget till nytt partiprogram). Det finns förvisso många problem som vi inte analyserat tillräckligt, men det är ett svalg befast mellan en kritisk inställning till sådana företeelser som vi anser vara av principiell betydelse för socialismens egen sak och uppfattningen att det inte skulle finnas några socialistiska länder i världen eller att Sovjetunionen inte skulle vara någon socialistisk stat, liksom det går en avgörande skiljelinje mellan dem som påstår att Sovjetunionen är imperialistiskt och dem som hävdar att den bär huvudansvaret i kampen mot imperialismen.

Vänsterism och förtal mot partiet

Ur *Ny Dag* nr 45 1972

I en tidigare, allmän artikel om ”vänsterismen” nämnde vi att det förekommer förtal mot det kommunistiska partiet t.o.m. inom vpk och att förnekandet av att Sovjetunionen är en socialistisk stat är betecknande för den. Båda företeelserna finns sammanflätade i ett bidrag av Sune Sunesson i *Birka Vasa-bulletinen* nr 2. Dess innehåll och ton är sådan att man t.o.m. undrar hur han kan kvarstå som medlem av vpk. Eftersom detta angrepp mot partiets politik ändå offentliggjorts måste det besvaras.

En insinuation för Säpo

Redan rubriken klargör på ett utmanande sätt arten av detta utfall mot partiets kongressvalda linje och ledning: ”Hållningslösheten som princip”. Artikeln inleds med insinuationer om att vpk:s förhållande till andra kommunistiska partier skulle bestämmas inte av den proletära

internationalismens principer, vilket fastslås av såväl ännu gällande programtext som det nya programförslaget, utan därav att vi skulle vara angelägna om ”’diplomatiska’ förbindelser med stora penningstarka och mäktiga kommunistpartier” men ändå ”reellt eller skenbart upprätthålla en självständighet gentemot andra partier i den mån detta är nödvändigt för partiets nationella eller demokratiska anseende”.

När Sunesson på detta sätt — säkert mot bättre vetande antyder att vi skulle motta ekonomiska bidrag från andra partier går han i praktiken Säpo:s ärenden och när han pratar om ”partiets nationella eller demokratiska anseende” anknyter han till borgarnas gamla klyschor om motsvarande taktiska manövrer, samtidigt som han demonstrerar sin fullständiga oförståelse för den kamp partiet under årtionden fört mot fascismen, för demokrati och för nationen, och därmed även för arbetarklassens vitala intressen. Ett enda citat, av Sven Linderot 1939, må här anföras: ”För den svenska arbetarklassen står i dag frågan om kampen för folkets frihet och landets oavhängighet såsom frågan om liv eller död.”

I fortsättningen tillåter sig Sunesson i samma stil att yra om partiets ”alla opportunistiska tilltag” och om ”företrädare för vårt parti som prostituerar sig i sällskap med Leonid Brezjnev”. Nog om hans uppträdande!

Vem är ”hållningslös”?

I sak förklarar Sunesson att vi ”måste gå igenom de erfarenheter som de olika partiernas verksamhet har givit för att integrera dessa i det egna partiets teori och dess strategi för den socialistiska revolutionen i det egna landet”. Det låter säga sig, men även om vi inte skulle ha analyserat dessa erfarenheter tillräckligt finns det dock en gräns för de slutsatser som vi, utöver marxismens allmängiltiga anvisningar, av dem kan dra för egen del. Analyserna måste främst ägnas svenska förhållanden och våra politiska värderingar av andra partiers erfarenheter bör inte övergå till en mästrande inblandning i deras inre angelägenheter. Det var i denna principens namn som vpk självständigt protesterade mot interventionen i Tjeckoslovakien 1968.

Sunesson påstår t.o.m. att partiet ”gör hållningslösheten till en princip” därför att vi inte tagit parti för Kinas kommunistiska parti i dess konflikt med SUKP, ja, att de kamrater som avböjer ett sådant ställningstagande är ”skojare och falskspelare” som ”försöker blanda bort korten för att dölja vpk:s felaktiga politik”. Nog kan det vara högt i tak i vårt parti, men det finns gränser för förtalet, som här sprids offentligt av styrelsen för en grundorganisation!

Sunesson beskyller dem som erkänner socialistiska stater men samtidigt har kritiska synpunkter på dem för att inta en ”schizofren hållning”. Hans egen ståndpunkt kunde lika gärna kallas paranoid. Som stöd för uppfattningen att Sovjetunionen inte är socialistiskt anför han en tidigare skrift av Jörn Svensson, enligt vilken dess samhällssystem skulle ge ”grogrund för korporatism och fascism” (cit. ur Sunessons artikel). Men det är inte så mycket längre sedan som Sunesson i en egen programförklaring — om detta nu har någon betydelse erkände Sovjetunionen som en socialistisk stat och förklarade följande:

Under den första tiden av det socialistiska Sovjetunionens historia hade man mycket allvarliga problem att arbeta med ... För att förbättra folkets levnadsvillkor och snabbt nå en sådan utveckling att man kunde försvara sig mot de hotande kapitaliststaterna (som fruktade det sovjetiska exemplet) måste man noga tillvarata alla de värden som skapades genom folkets arbete och använda dem för allas framtida välfärd. Det var bråttom att utveckla landet, och med nödvändighet kom det att behövas en stark central planering för att tillvarata allt som producerades. Det socialistiska systemet bevisade att det var mycket effektivt ... etc. (”Utgångspunkter för ett revolutionärt handlingsprogram”, 1968).

År 1972 hävdar Sunesson däremot att skall vi följa Marx och Lenin måste vi skilja mellan ”ägandeförhållandena till produktionsmedlen och å andra sidan det direkta förhållandet i produktionen mellan den arbetande människan och den produkt hon skapar och de medel med

vilka detta sker”. Han menar närmare bestämt att arbetaren måste ha ”direkt makt över sina arbetsförhållanden” medan den sovjetiske verkstadsarbetaren, bl.a. på grund av effektivitetsfrämjande arbetsmetoder som skulle likna MTM, är lika förtryckt som den utsugne Volvoarbetaren och är en ”hela folkets slav”! MTM förekommer såvitt bekant inte i Sovjetunionen, däremot andra prestationsmätningar, som dock spelar en långt mindre roll än värderingen av stötarbetarnas och stachanoviternas arbetsnormer under de första femårsplanernas heroiska ansträngningar. Och någon ”utsugning” kan naturligtvis Sunesson heller inte påvisa i SU. Hans nya lärofäder i distinktionerna mellan ägandeförhållandena och arbetarnas förhållande till produktionen är inte Marx och Lenin, utan Bettelheim, Sweezy, Baran och Rossana Rossanda (den sistnämnda i gruppen kring tidskriften ”Il Manifesto”, som uteslutits ur Italiens kommunistiska parti).

Sovjetunionens roll

Undertecknad hör till dem som tror att arbetarklassens utövning av statsmakten kan vidgas och den socialistiska demokratin fördjupas i Sovjetunionen. Men det är något helt annat än att bestrida att dess arbetande folk, trots alla prövningar och Stalins skräckvälde, under SUKP:s ledning byggt upp socialismens materiella, ekonomiska och politiska grundvalar, liksom att SU, som den mäktigaste av de socialistiska länderna, spelar en avgörande roll i den världsomfattande kampen mot imperialismen. (Även om Vietnams folk bär de tyngsta bördorna och bringar de största offren i denna kamp.)

Om Sovjetunionen inte är ett socialistiskt samhällssystem måste det rimligen ha återgått till kapitalismen och det är faktiskt som statskapitalistisk ovan nämnde Bettelheim m.fl. söker beskriva SU:s ekonomi. Men var är då dess kapitalister? Sovjetunionens och de andra socialistiska ländernas ekonomiska utveckling — utan arbetslöshet, kriser eller andra kapitalismens kännetecken — kan inte förklaras annat än med hänvisning till deras socialistiska produktionsförhållanden och institutioner, genom vilka människans utsugning av människan avskaffats en gång för alla. Avgörande för bedömningen är — förutom produktionsförhållandena, som medger förändringar i graden och arten av centralisering och inre marknadsekonomi men ingen som helst återgång till privat ägande eller privat utnyttjande av produktionsmedlen — att drivfjädern för utvecklingen av produktivkrafterna i Sovjetunionen och andra socialistiska stater förblir maximalt tillgodoseende av de samhälleliga behoven. Även om byråkratin alltjämt måste bekämpas och vissa ersättnings- och fördelningsnormer synes oss oriktiga kan någon ny ”klass” inte återuppstå på denna grundval — i varje fall inte i marxismens mening.

Och det är marxismen som vi hävdar mot vänsterismen i allmänhet och partifiender i synnerhet.

Lästips

[Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling.](#)

[Utanför systemet, vänstern i Sverige 1968-78](#) Antologi om ”68-vänstern”.

[Det är dags att välja sida - Kommunisterna & Tjeckoslovakien.](#) Dokumentsamling och ett debattinlägg om ”Pragvåren” och dess efterspel.

[Tidskriften Fjärde Internationalen om Vänsterpartiet Kommunisterna \(VPK\).](#)

Mer av Zennström:

[Chefideologen i Flamman \(1972\)](#) (om Moskvakommunisten Karl Staf)